

KRISETIDER KRÆVER KREATIVE LØSNINGER

Forskningsbibliotekerne er pressede på økonomien – og det sætter fokus på licensaftalerne mellem bibliotekerne og forlagene. Prisudviklingen og det begrænsede økonomiske råderum har fået DEFF og forskningsbibliotekerne til at gå sammen i et konsortium for at stå stærkere i forhandlingerne, så bibliotekerne opnår de bedst mulige aftaler.

AF LOTTE EIVOR JØRGENSEN, LEJ@KULTURSTYRELSEN.DK,
DANMARKS ELEKTRONISKE FAG- OG FORSKNINGSBIBLIOTEK

Det økonomiske pres på bibliotekernes budgetter er stigende. De omstændigheder udgjorde baggrunden for, at Danmarks Elektroniske Fag- og Forskningsbibliotek (DEFF) i foråret 2011 afholdt et forhandlingsstrategimøde med deltagelse af ledelsesrepræsentanter fra universiteternes og professionshøjskolernes biblioteker samt repræsentanter fra DEFF Licenser.

Målet med mødet var via den etablerede konsortiemodel hurtigt og effektivt at afdække udfordringerne for de største betalere. Der skulle ligeledes opstilles mål for forhandlinger om licensaftaler til elektroniske ressourcer med henblik på at opnå de bedst mulige resultater for alle biblioteker under de givne omstændigheder.

Der var opbakning til konsortiemodellen på mødet – hvor mødedeltagerne blev organiseret i en referencegruppe, der hen over sommeren og efteråret har fungeret som en hurtigt reagerende beslutnings- og sparringspartner på en lang række aftaler.

Økonomisk pres kræver nye tiltag

Der er blandt de danske forskningsbiblioteker en lang tradition for at samarbejde i konsortier om fælles indgåelse af licensaftaler til elektroniske ressourcer. I mere end 15 år har DEFF Licenser forhandlet aftaler på plads på vegne af offentligt finansierede institutioner i Danmark, og pr. 1.1.2012 er 230 institutioner med i mere end 200 aftaler. Alle aftaler bliver betalt via DEFF, og i 2011 blev der faktureret for knap 160 millioner kroner.

Konsortiemodellen har hidtil været kendetegnet af mange fordele. Det gælder ikke mindst adgangen til flere ressourcer for relativt færre penge og de arbejds- og administrationsbesparende elementer, som modellen også genererer. Samlet set er det to vigtige argumenter for dannelsen af DEFF-konsortierne. Som udgangspunkt er det et krav til alle forlag, som DEFF forhandler med, at DEFF-bibliotekerne altid kan forvente at opnå den bedste pris via DEFF – alt andet vil være nedbrydende for konsortiesamarbejdet med deraf følgende reduktioner af de ovennævnte fordele.

Men konsortiemodellen har også vist sig at stå over for udfordringer, og det forøgede økonomiske pres på institutionerne kræver nye tiltag. Institutionerne, der deltager i DEFF-konsortieaftalerne, er meget forskellige. De spænder fra små forskningsinstitutioner med under 10 FTE (full-time equivalent) til universiteterne og professionshøjskolerne, hvor de største har over 25.000 FTE. Bibliotekernes markante forskelligheder, hvad angår økonomi, personalesammensætning og behov, har den betydning, at der er

mange hensyn at tage under forhandlingerne med forlagene.

Hvis prisstigningerne er for høje, og enkelte institutioner må melde fra, vil det generelt have konsekvenser for ikke kun de enkelte institutioner og deres brugere, men det vil også betyde et øget pres på fjernlån på grund af ringere dækning. Og fjernlån som erstatning for adgang kan vise sig som en dyr og utilfredsstillende løsning for både institution og slutbruger.

Forlagene vil selv styre prisudviklingen

Forlagene er heller ikke ens. Mange af dem har været ganske lydøre for argumenter om tilbageholdenhed, hvad angår prisstigninger. Og flere forlag har slet ikke har sat prisen i vejret. Men der findes også forlag, der står meget fast på deres vedtagne prisstruktur, og som er meget vanskelige at forhandle med, når det kommer til prisen.

Situationen er også den, at visse forlag nærmest har monopolstatus på deres område. Og det er tankevækkende, at bestemte forlagsnavne går igen, når der verden over lyder klager over priserne.

Men forlagenes indstillinger skal ikke forhindre, at der forhandles skarpt på prisen og tænkes i nye baner, hvad angår prismodeller, fokus på relevante FTE, større fleksibilitet i pakkernes indhold, evt. forsøg med PPV (pay per view) og PDA (patron driven acquisition) og ikke mindst direkte inddragelse af institutionerne i forhandlingsprocessen.

En god kontakt og et godt samarbejde med de store hollandske, engelske og tyske konsortier via Knowledge Exchange (KE) og en tæt kontakt til de nordiske konsortier gør, at DEFF Licenser har en solid indsigt i prisudviklingen internationalt og dermed viden om nye muligheder.

Fleksibilitet i aftalerne

De deltagende institutioners økonomiske forudsætninger er meget forskellige, men generelt er de presset på budgetterne – en del af institutionerne i en sådan grad, at opsigelse af deres deltagelse i DEFF-aftalerne er blevet nødvendige.

Derudover har institutionerne behov for fleksibilitet på licensområdet. Flexibiliteten betyder, at institutionerne kan opsigte aftaler, for at få mulighed for at tegne nye. De omstændigheder har ført til et øget behov for styrkelse af forhandlingsmandatet – for at kunne sikre, at DEFF Licenser har adgang til al relevant viden om institutionernes situation.

Brugsstatistikker og downloadpriser er i stigende grad blevet et af de opsigelsesparametre, som er kommet i fokus i forhandlingssituationerne. Der er imidlertid ingen tvivl om, at det er et af de parametre, som man skal være varsom med at dosere, idet det ikke nødvendigvis kun kommer institutionerne til gode. Hvis man anvender parameteret som argument, skal man være klar til at acceptere, at forlagene også kan udnytte det – for eksempel i tilfælde, hvor downloadprisen er meget lav.

Internationalt samarbejde

Via internationale partnerskaber er det forsøgt at opnå bedre priser og vilkår, men resultaterne lever – set i forhold til arbejdsindsatsen – ikke op til forventningerne i alle tilfælde.

I 2006 blev man i KE enige om at forsøge at påvirke den europæiske dagsorden omkring fremtidens forskningspublicering og den rollefordeling, som eksisterer mellem forlag, forskere og biblioteker. Et af målene var at finde nye licens- og finansieringsmodeller. Den tankegang dannede baggrund for, at de fire KE-partnere inviterede internationale forlag til at udnytte de muligheder og udfordringer, som et fælles tværinstitutionelt og internationalt udbud kan byde på.

Formålet med et fælles licensudbud var blandt andet at vurdere, hvilke større gevinster – hvad angår økonomi, gennemsigtighed i kontrakter og bedre produkttilbud – KE-partnerne kan opnå ved at arbejde tættere sammen. KE håbede desuden på, at man kunne stimulere markedet til at udvikle nye forretningsmodeller og produkter, der kan støtte forskning og undervisning. Udbuddet fokuserede specielt på elektroniske tidsskrifter, databaser og multimedia.

Kun én overlevende

Initiativet resulterede i, at KE-partnerne i februar 2007 modtog 28 forslag til nye licensaftaler fra forskellige forlag og aggregatorer. Af de 28 forslag

230 Institutioner er med i flere end 200 DEFF-Licensaftaler.

blev fem af dem udvalgt, og en række møder med forlagene bag dannede grundlag for, at en række rammeaftaler blev udformet. I løbet af 2008 blev der i de enkelte lande gennemført de normale tilbudsrunder for de fem produkter, men resultatet af processen her seks år efter er ikke opløftende: Kun én af aftalerne eksisterer stadig som konsortielicens i alle fire partnerlande.

Man skal altid være varsom med direkte at sammenligne downloadpriser og besparelsesmuligheder landene imellem. Landenes forudsætninger og udgangspunkter er alt for ofte for forskellige.

For eksempel har institutionerne i Danmark på et tidligt tidspunkt valgt at opsigte printudgaverne af mange af tidsskrifterne. Dermed har de danske institutioner opnået en betydelig besparelse ved ikke længere at skulle modtage, klargøre og ikke mindst stille hyldemetre til rådighed for de trykte udgaver af tidsskrifterne. For KE-partnerlandene forholder det sig anderledes. Her er det stadig kun et fåtal af medlemsinstitutionerne, der har opsagt papirudgaverne af tidsskrifterne.

Uanset forskelligheder vil DEFF Licenser følge udviklingen for konsortier nøje og fortsætte at arbejde for de indkøbsmodeller, der er mest kosteffektive for de danske forskningsbiblioteker. DEFF Licenser vil i samarbejde med konsortiemedlemmerne søge at påvirke markedet, så det fortsat er muligt for danske uddannelses- og forskningsinstitutioner at have adgang til al relevant publiceret videnskabelig information. ●